

Megemlékezés Stark Andrásról

Stark Andrással negyven éven át barátok voltunk. „Ős-barátság” kötött bennünket össze, ahogy András írta alig több mint egy évvel ezelőtt, hetvenedik születésnapomra.¹ Ő nem érte meg a hetvenet, amelyet 2018 május 4-én töltene be. 2017 december 9-én meghalt, csak úgy, váratlanul, szemtelenül, figyelmeztetés nélkül. Pár nappal halála előtt Pécsen, ahol az általa rendezett zsidó filmnapokon találkoztunk, még arról beszéltünk, hogy februártól folytatja „filmművészet és pszichoanalízis” című kurzusát az egyetemen, az elméleti pszichoanalízis doktori programban. A filmkurzusra a program kezdete óta, az elmúlt húsz év során csaknem minden szemeszterben sor került; ez volt a doktori program, és talán az egész doktori iskola legnépszerűbb kurzusa. Ezen a legendás kurzuson született meg – lelkes és mindkét területen elkötelezett hallgatók kezdeményezésére, valamint Székács Judit és a londoni Imago támogatásával, a londoni pszichoanalitikus filmfesztiválok mintájára – a pécsi pszichoanalitikus filmkonferenciák ötlete. Az első 2006-ban valósult meg, és azután is minden második évben megrendezésre került, a pécsi Apollóban, amely szinte a „házi mozi” volt Andrásnak. A nagysikerű konferenciák, amelyek nemzetközi hírnévre tettek szert, lelkes fiatalok és idősebbek csapatmunkájának eredményeként valósultak meg, de minden alkalommal kiemelkedő szerepe volt Andrásnak, ötletadóként, animátorként, előadóként, moderátorként egyaránt.

A mozi – a jazz, a színház és az irodalom mellett – András egyik nagy szenvedélye volt, mindent tudott a filmművészet történetéről, mindent, amihez csak hozzáfért, megnézett, gyűjtött, elolvasott. A film nem csak hobbi, hanem hivatása is volt, szervesen hozzátartozott szűkebb szakmájához, a pszichoterápiához. Terápiás munkájához a film inspiráció és forrás volt, közvetítő eszköz, médium, a közös gondolkodás, a kreativitás, az interszubbektivitás és az önismeret potenciális tere. Előadásaival speciális műfajt teremtett, a filmesszét,

¹ <http://www.szombat.org/kultura-muveszetek/az-os-baratsagrol-eros-ferencnek>

amelyben teljesen új oldalokról világította meg kedvenc filmjeit, értelmezte és újra-alkotta őket, dialógust kezdeményezve a nézőkkel. Egyik ilyen film-esszéjében – amelynek írásos változata az *Imágó Budapest* 2011/1. számában jelent meg² –, a fájdalom, a betegség és a kreativitás összefüggéseit vizsgálja József Attila és Ingmar Bergman műveiben.

„Érdeklődésem – írja – mindkettőjük élete és művészete iránt pszichiáteri működésem, pszichoterapeuta hivatásom kezdetéig visz vissza. Kettőjüktől többet kaptam és tanultam az emberi kapcsolatok, az érzelmek, az intimitás, vagyis önmagam megértéséhez, mint sok tankönyvből”.

Nem véletlen a Bergman – József Attila párhuzam, hiszen a költővel András már pályájának elején is foglalkozott. Egyik szerzője volt – Bókay Antallal és Jádi Ferencsel együtt – a „Köztetek lettem én bolond...” című tanulmánynak, amely először a *Valóság* 1979/5. számában, majd könyvalakban 1982-ben jelent meg a Magvető kiadónál. A nagy vitákat kiváltó könyv azt mutatta meg, József Attila példáján, hogyan működik a társadalomban a stigmatizáció, a másság, a szabálytalanság kirekesztése. András egész életében azokon az embereken próbált segíteni, akik a kirekesztés áldozatai vagy fenyegetettjei voltak. Kézdi Balázssal együtt megalapítói voltak 1975-ben – Magyarországon harmadikként – az SOS telefonos lelki segélyszolgálatnak. Több mint negyven éven át, élete szó szerint utolsó pillanatáig végezte pszichoterápiás gyógyító, tanácsadó munkáját, tanította és képezte fiatalabb munkatársait. „A hátrányból előnyt kovácsolni – ez munkánk lényege” – nyilatkozta néhány éve egy interjúban.

A Stark-szülők a pécsi zsidóság kevés számú holokauszt-túlélői közé tartoztak. András 1948-ban született, így ő is, hozzám hasonlóan, a holokauszt „második generációjához” tartozott, amelynek kutatását együtt kezdtük el az 1980-as évek elején. Pszichoterapeutává válásában fiatal egyetemista korától fontos szerepet játszott zsidó identitása. „*Egy pszichoterapeuta identitásának gyökerei a magyar zsidó kultúrában*” című esszéjében³ így írt:

„A zsidó sorsból fakadó kérdés és kihívás az önmeghatározásra kitermelte azt az önreflexiós készséget, amit mintaként nyújthat át a terapeuta, mint a túlélés technikáját... A pszichoterapeutát zsidó identitása fogékonyabbá teszi az egyetemes emberi létélményt jelentő kiszolgáltatottság, megalázottság helyzetének átéléséhez. Ez persze a szükségből erény kovácsolás művészetét is elsajátíttatja velünk.”

² http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2011_1/ImagoBp_2011_1_pp009-16_Stark-A.pdf

³ *Múzsák a díványon – Pszichoterápia és kultúra.* Szerk. Füredi János – Buda Béla. Budapest: Medicina, 2006.

András öntudatos pécsi polgár volt, aki egy kisvárosban tudott igazi kozmopolita szellemi műhelyt létrehozni. Ebbe a műhelybe gyalogosan bejárható távolságokon belül belefért az otthon, a rendelő, a mozi, a színház, a Művészetek Háza, és nem utolsó sorban a zsinagóga. Számomra – és bizonyára sokan mások számára is – Stark András jelentette Pécsset, amely most elvesztette egyik fő vonzerejét.

Befejezésül álljon itt egy idézet Martin Bubertől, amely András fent idézett írásában is szerepel:

„Minden pillanatban minden embernek valódi bejárása van az élet értelméhez: pontosan az, amivel élete természetes folyásában most és itt foglalkozik. A most és itt megszentelésében, azaz hit és élet hús-vér egységében van az ő egyetlen valódi bejárása ehhez az értelemhez.”

Erős Ferenc

A kép 2006. december 8-án készült az I. Magyar Pszichoanalitikus Filmkonferencián (2006. december 7–9. Pécs). Balról jobbra: Bókay Antal, Erős Ferenc, Székács Judit és Stark András

* * *